

BOKA LÁSZLÓ

A lírai disszonancia momentumai. Babits és Kosztolányi Arany-képe

– száz év távlatából –

(III., befejező rész)

Centenárium szólammok

1917-ben egy gyökereiben ismét változó történelmi kor külső fenyegetettségei s az egyre nyilvánvalóbbá váló reményvesztettség közt, a költői én egyedüli menedékének, belső önbecsülésének, belső hazájának és anyanyelvi kultúrájának a felmutatása, s a magát emésztő, vívódó modern lírikus megrajzolása Babits és Kosztolányi előadásaiban hangsúlyozódik.

A tanulmány- és esszéíró, értekező Babits esetében a háborús időszak eleve fordulatot, új hangot hoz. 1917-re (fokozatosan) egy olyan új babitsi attitűd válik jellemzővé, mely az örök erkölcsi értékeket felmutató, e nehéz időkben hangsúlyosan közösségben gondolkodó humanista számára lelkiismereti kérdésként tételezi fel bizonyos igazságok kimondását. A költészetében is érzékelhető etikai változás folyamata, amint azt már Rába György is hangsúlyozta, esszéírói tevékenységében élesebb fordulatként jelentkezik.¹ A háború éveitől kezdve – Pienták Attila szavaival – a „latra vetés kíméletlensége és a dühös kriticismus” (mely Babits korábbi, első korszakát jellemzi, s az értekezői pálya kritikusi tevékenységét hangsúlyozottan is meghatározza) megváltozik: átváltozik „a magától értetődő igazságok birtokában lévő s azokat őrizni hivatott humanista intéseivé”.² Az attitűdmódosulás Arany megítélését is érinti annyiban, hogy elődként, vallott mesterként az ő moralitásához, rezignációjához tér sok esetben vissza. Az ifjúkori Arany-dolgozatok újra előtérbe kerülnek, s Babits új, Arannyal foglalkozó írásaiban – a közelgő centenáriumtól függetlenül is – ismételten hitet tesz e költői ideáltípus még kézzelfogható közelségben lévő megtestesítője előtt. Legmegkapóbban talán a tanítvány, Halász Gábor összegezte a harmincas évekből visszatekint-

BOKA LÁSZLÓ, PH.D. (1974, Nagyvárad) irodalomtörténész, kritikus, az OSZK tudományos igazgatója. Főbb kutatási területei a kánonelméletek, az irodalomtörténeti kultusz-kutatás, a 20. század magyar irodalma. Több kutatási projekt irányítója. A Várad folyóirat egyik alapítója. Művei: A befogadás rétegei (Komp-Press, 2004), Egyszólamú kánon? Tanulmányok és kritikák (Gondolat, 2012).

ve *Három Babits-arc* című írásában azt, hogy Babits a tízes évek végére lesz láthatóan moralizáló humanista, ami természetesen költői munkásságát is befolyásolja.³ „A lélek, amely szétszórta magát, most visszahúzó-

1. Lásd RÁBA, *Babits Mihály költészete 1903–1920, i. m.*, 165.

2. Lásd PIENTÁK, *i. m.*, 493.

3. Halász szerint a fiatal Babits még „állandó idegizgalmak” közt élt, de többnyire nem közvetlen tapasztalatok és abból fakadó lelki mélységek révén. „A természetesség és mesterkélttség próbaköve a szerelem: erotikus képzeletében a női test műalkotás; nem személyes kapcsolat, nem közvetlen megkívánás, hanem l’art pour l’art

dik önmagába, a felületeket fürkésző kíváncsiság befelé tekint.”⁴

E hangsúlyossá váló befelé tekintés kétségkívül analóg az idős(ebb)korú Arany számvetésre hajlamos, rezignált, a múlt tapasztalatait sebekként megélő, folyamatosan vívódó énjével. Talán a súlyos történelmi szituációban hangsúlyosan megképződő rokonszenv és eleve létező alkati azonosság miatt is jelentheti ki Babits egy Kóhalmi Bélának adott, kedvenc olvasmányait firtató korabeli interjújában, hogy „Aranyt [...] nem olvasom: kívülről tudom!”⁵ Babits nyilvánvalóan ismerte, olvasta ugyanakkor Adynak azon sorait is – hiszen ugyanabban az 1918-as kötetben szerepeltek –, amelyek újfent megerősítették: „Petőfi-t igazán, gyakran most néhány év óta olvasom és szeretem, de Arany nagy bűnbánó megtérésem után se lett gyakran óhajtott olvasnivalómmá”.⁶ E két, egymásnak homlokegyenest ellentmondó vélemény mellett érdekességképp említjük, hogy ugyanebben az ankét-könyvben szerepel egy statisztika is, amelynek értelmében a világháború utolsó éveiben kedves vagy kedvenc olvasmányanyagként Arany 49, Petőfi pedig 35 „említést” kapott.

Kettejük sokáig tovább élő, meglehetősen művi versengésénél persze fontosabb, hogy Babits Arany iránti rajongása a kezdetektől írásművészetét, gyakorlatát is meghatározta. Talán Horváth János mondta ki elsőként, hogy Babits „művészi gyakorlata Arany János közvetlen hatását, sőt tanulmányozását árulja el”,⁷ állítását később tételesen Rába György is bizonyította.⁸ A már említett esszéi, versei, tanulmányai után 1917-ben a *Nyugat* jubileumi Arany-számában jelenteti meg *Arany életéből. Apró részletek egy biográfiai kísérletből* című írását, mely Arany-tanulmányozásai előzményeiről is beszámol, hiszen alapvetően visszatekintés, akkor is, ha ezúttal Voinovich Géza új kötete, új Arany-biográfiája kapcsán szólal meg.⁹ Babits a centenáriumon visszaidézi, hogy egyetemi szakdolgozatához is már „óriási adatgyűjteményt” halmozott föl, s többek közt Arany műveinek kronológiáját is meghatározta. Ugyanitt siet leszögezni persze, hogy e benső életírásnak „a külső biográfiai adatok csak tág kereteit képezhették, s igazi anyagát a költő művei szolgáltatták volna”, de ezekhez szükségesnek mutatkozik a kronológia is, sőt, a tanulmányozandó költő olvasmányainak, irodalmi forrásainak listája is, melyet Babits kora már „tűrhető

teljességgel” ismert.¹⁰ E tág skála s interpretációs szükséglet, mely az utókor felől a történelmi és esztétikai értékelés hangsúlyainak egyenlő kiemeléséhez elengedhetetlen, a szépíró és értekező Babits kettős szerepkörére is rámutat: akárcsak Ara-

gyönyörködés vonzza feléje. Artificiális levegőben él, makabre témák ingerlik, a szavak lassú mérge »az ábrándokbaburkoló, álomharanghúzó, biborszínű, tömjénszagú, trombitahangú szó« ejti meg” – jellemzi pályája első bő évtizedét. „Világát a szép szavak és játékos formák ködtestéből maga teremti; minden, ami reális, ingerli, de minden inger elveszti realitását, míhelyt hozzányúl. Így él állandó idegizgalmak között, mint az ópiumszívó, míg a háború és a forradalmas évek, a legnagyobb exotikum, össze nem roppantják üvegburáját és ki nem dobják a meztelen természetbe.” Halász értelmezése szerint ekkortól hangsúlyosan befelé tekint. Vö. HALÁSZ GÁBOR, *A három Babits-arc, Erdélyi Helikon*, 1933, 7. sz., 491–496.

4. Uo.

5. Hozzáteve persze, hogy „Éppígy más magyar versköltőkből mindazt, amit különösebben szeretek.” Vö. *Könyvek könyve – 87 magyar író, tudós, művész, közéleti ember és kiadó vallomása kedves olvasmányairól*, szerk. KÓHALMI Béla, Budapest, Lantos, 1918.

6. Uo.

7. Vö. HORVÁTH János, Babits Mihály, *Studia Litteraria*, V., 1967, 22.

8. RÁBA, *Babits Mihály költészete 1903–1920*, i. m.

9. Lásd VOINOVICH Géza, *Arany János életrajza (1817–1849)*, Budapest, MTA, 1917.

10. BABITS Mihály, *Arany életéből. Apró részletek egy biográfiai kísérletből*, *Nyugat*, 1917, 5. sz., 432–437.

nyéra, aki a *Kapcsos-könyvben* „minden Őszikének pontosan alájegyezte idejét, a hó- és nap-számot. És jó darabon majd minden napról van, néhányról kettő is! Micsoda gazdag forrás a képzetvilág mozgalmainak történetéhez! – kiált fel Babits. – Napról-napra próbálhattam kísérni egy áldott kedély hullámjait.” Nem csoda, hogy ő maga is fontosnak tartja majd a saját kéziratos gyűjteményében, az *Angyalos könyvben* rögzíteni versei keletkezésének helyét és idejét, s azt is, hogy ezeket az alkotásokat némiképp élményekhez is kösse – amint erre Róna Judit is rámutatott már.¹¹

„Arany őszikéi már városi, »kozmpolita« virágok, de neurasténiájának, legfőbb költői élményének ugyanannyi köze van hozzájuk, mint az uralkodó szólamoknak. Hasonló helyzetet látunk a Nyugat ma is alkotó nemzedékénél” – írta Halász Gábor a már említett cikkében, 1933-ban.¹² Nem véletlenül. Az *Őszikékről* Péterfy Jenő írta az első értő kritikát még 1888-ban, de voltaképp a *Nyugat* lírikusaira várt igazi felfedezésük. Az eddig említett írások egy része ezt már megelőlegezte, hangsúlyosan azonban Kosztolányi lesz az, aki a centenáriumon mindezt tételesen is kimondja. Kosztolányi kanonikus újraértékelése Nagyváradon hangzik el, ahová az Arany-ünnepségek díszelőadójaként, fővendégének hívták meg. Harminckét esztendő ekkor.

Kosztolányi Arany-rajongása jól ismert volt a korban. Még egyetemistaként bővölte el elsődlegesen Arany nyelv- és művészete, ezért sokáig Aranyt is tekintette példaképének, s nemcsak a lírikust, hanem a zseniális fordítót is. Úgy véli például, hogy Byront „teljes jól nálunk csak Arany tudta volna tolmácsolni”.¹³ Számos, a centenáriumon megjelent publikációja¹⁴ mellett a Nagyváradon tartott ünnepi beszédét a *Nagyvárad Napló* teljes egészében közölte.¹⁵ Az eseményről a *Pesti Napló* is részletesen beszámolt: „A Szigligeti-Társaság vasárnap este a vármegyeház dísztermében nagy és előkelő közönség részvételével ünnepelte meg Arany János születésének százéves évfordulóját. Az estély kiemelkedő műsor-száma *Kosztolányi Dezső*, a »Pesti Napló« munkatársának előadása volt. Arany János életét Kosztolányi egészen új, különleges nézőpontból világította meg.” A cikkből kiderül továbbá, hogy a Társaság elnöki megnyitója után „*Dutka Ákos* olvasta fel Aranyról írott szép költeményét”, majd a Szigligeti Színház egyik művésznőjének szavalata követke-

zett, de egy köztisztelőben álló nyugalmazott alispán Arany ismeretlen sírverseiről is értekezett, illetve ezekből felolvasott. Kosztolányi fővárosi lapja helyesen arról is tudósított, hogy „a nagyszalontai Arany-émlékegyesület *Arany* János születésének századik évfordulója alkalmából művészies emlékermet bocsát ki. Az érem megmintázásával *Beck Ödön Fülöp* szobrászművészt bízták meg”.¹⁶

Az eseményről a helyi napilapok részletesen tudósítottak. „Becsületére vált az ünnepség a Társaságnak és a megjelent közönségnek egyaránt.” A *Nagyvárad* beszámolójában felsorolja a megjelent notabilitásokat, idéz Sas Ede elnöki megnyitójából, *Dutka Ákos* verséből,¹⁷ mely „teljes elisme-

11. Lásd RÓNA, *i. m.* 115–128.

12. Lásd HALÁSZ, *i. m.*, 491–496.

13. Vö. *Babits–Juhász–Kosztolányi levelezése*, *i. m.*, 82. (Lev. 37.)

14. Lásd Arany, a vidéki, *Délmagyarország*, 1917. március 4.; János király. Arany-estély, *Pesti Napló*, 1917. március 16.; Szentivánéji álom (Arany-estély), *Pesti Napló*, 1917. március 17.; Hamlet (Arany-estély), *Pesti Napló*, 1917. március 18., de valószínűsíthetően ő írta a *Pesti Napló* 1917. március 2-án, névalírás nélkül megjelent vezércikkét is: *Arany*.

15. Vö. Kosztolányi Dezső előadása, *Nagyvárad Napló*, 1917. március 25. In *KOSZTOLÁNYI Dezső, Látjátok, feleim*, szerk. Réz Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1976, 140–145.

16. Vö. N. N.: A Szigligeti-Társaság Arany-ünnep, *Pesti Napló*, 1917. március 21., 9. [kiemelések az eredetiben – B. L.]

17. DUTKA verse (*Arany*) az *Ismerlek, Caesar* című, pacifista verseit közreadó kötetében is helyt kapott (Nagyvárad, Szigligeti Társaság, 1917).

rést aratott”, hogy aztán Kosztolányi felolvasott előadásáról tudósítson: „már a bevezetése megragadta a hallgatóságot. Nem Arany János szellemét idézte, mint hasonló ünnepeken szokás – de a testét. A kora öreg beteges Arany Jánost állította elénk, mégpedig oly megjelenítő erővel, hogy akik hallották: mintha csakugyan látták volna az Őszikék szenvedő költőjét... Történelmi materializmus már van, de irodalomtörténeti materializmus még nincsen – mutatott rá roppant érdekesen –, pedig mily fontos volna ez! S megható gyöngédséggel foglalkozott a férfikora delelőjétől folyton betegeskedő Arany Jánossal, a szeretet poézisével vonva be törékeny alakját, melyet összes képei meghamisítva, mint robusztus oszlopot állítanak elénk. S a legmelegebb megértő szívvel beszélt az Őszikékről, amelyekben a borús lelkű, tépelődő, önmaga tehetségében sem bízó Arany János legőszintebben tárta föl önmagát. Finom és eredeti megfigyelései rendkívül lebilincseltek a hallgatóságot, amely [...] viharos tapsokkal búcsúztatta el Kosztolányi Dezsőt a felolvasó emelvényről.”¹⁸

Mit is állított valójában Kosztolányi? Mondandójának lényege az előadás zárásában összegződik: „Ide akartam megérkezni. Mert az, akit mi olvasunk mai magyarok, akit mi imádunk, a szenvedő Arany, a lírikus. Arany – mintha azzal is példázná, hogy öreg szülők gyermeke – igazán csak öreg korában jut művészi céljához, az ő virágzása csak másodvirágzás, az ő tavasza novemberben volt. Minden, amit eddig írt, mintha csak tanulmány lenne. Előkészítése ezeknek a verseknek. Harmónikus versei idején meg van hasonolva önmagával. Szerelmes verse – tudjuk – egy sincs. Vágyait puritán szigorral tiporta el. Fojtott vágyak reá neheztedek és hosszú évtizedekig bonyolult lelki folyamatokat gerjesztettek. Csupa fulladt és titkos mélység a lelke. Bizalmatlan az emberekhez, betegesen szerény és betegesen érzékeny, még a tehetségében sem bízik. Egy napon azonban mind e sok kétség, a test és lélek szenvedése utat tör magának. Korlát és gát nélkül kirobban és Arany a kétségbeesés delíriumában dalolni kezd. Micsoda nagyszerű vallomások ezek a versek. Ha itt elsorolnám öregkori ballada hőseit, megannyi rögeszmés, holdas, bomlott öngyilkos vonulna fel, kik a mélakór és az üldöztetési mánia vízióival és hallucinációival tusakszanak, lírai versei pedig többé nem józanok, a formában is szaggatottak, furcsán-egyéniek. Itt már a modern időök hangját hallani. Ez a harmonikus epikai élet ragyogó

lírai dissonantiával zárul.” E lényeglátóan plasztikus sorokat a mára jól ismert mondatokkal fejezi be Kosztolányi: „Petőfi valaha így köszöntötte: »Toldi írójához elküldöm lelkemet«. Mi az »Őszikék« írójához küldjük el lelkünket.”

A többes szám, a „Mi”, a fiak, ebben az esetben a *Pesti Napló* és természetesen a *Nyugat* szerzői. Babbitson és Juhászon túl leginkább Kosztolányié, Karinthyé és a többieké. Ignotusé, s azé a Hatvany Lajosé is, aki sokáig épp Ady költészeti súlya, értéke miatt azt vallotta, hogy Arany és Ady fellépte közt nem sok minden történt, vagyis kevéske valós érték jelentkezett a magyar irodalomban.¹⁹

Schöpflin is azt írta 1921-ből visszatekintve, hogy: „Arany János után a középszerűségek kora jött.”²⁰ A Hatvany által megfogalmazott „pompázatos virágzás után elvirult népies irány”²¹ mondatrész első fele pedig leginkább Arany zsenijére, alkotó poézisére, a második már az Aranyepigonok elárasztotta irodalmi közéletre érvényesíthető. Arra a végső soron a konzervatív irodalomszemlélet által elfogadott és dédelgetett középszerre, mely 1908 végén is kártekonynak, mert érthetetlennek, és

18. Vö. Arany János emléke a Szigligeti Társaságban. Kosztolányi Dezső előadása, *Nagyvárad*, 1917. március 20., 2–3.

19. Lásd erről többek közt SCHILLER Erzsébet, *Szimat és ízlés*, Budapest, Ister, 2005, 114.

20. Lásd SCHÖPFLIN Aladár, Konzervatív kritika, fejlődő irodalom, *Nyugat*, 1921, 8. sz., 569.

21. Vö. HATVANY Lajos, *Könyvek. Arany János Magyar irodalomtörténete*, *Nyugat*, 1910, 22. sz., 1640.

külföldet majmolónak, sőt erkölcstelennek minősítette a vele szemben magukat egykor megfogalmazó fiatalokat.²²

Korábban szó volt róla, hogy *A Holnap* első kötetének szerkesztője és programadója láthatóan hallgatott Aranyról. Az antológia egykori születési terepén, Nagyváradon persze nagyon is számontartották Arany Jánost. Nemcsak a város, melynek díszpolgára is volt Arany, hanem az irodalmi élet minden valamirevaló tehetsége, főként Juhász Gyula, Dutka Ákos és Emőd Tamás, akik persze jól ismerték Ady véleményét, vizsgálását is. Juhász egyenesen úgy fogalmazott a *Független Magyarországnak* küldött 1908. őszi programcikkekben, hogy az újitók csoportja „a bihari hajdú határon”, „Arany János igrictelkén” gyülekezik, s itt köszönt, illetve fogad „minden fiatal és magyar szépséget és igazságot”.²³ Vagyis az Arany hagyatékával való kontinuitás, és egyáltalán a valós értéket hordozó hagyományokkal való kapcsolattartás a szándékosan ferdítő helyi és országos kritikákkal ellentétben sem volt sohasem kérdéses. 1917-re persze már senki nem emlegette beteges szinonimaként a helyiek közül a „modern”-et. Maga Kosztolányi írja közvetlenül a látogatása után, hogy „A Szigligeti Társaság, a konzervatív irodalmi egyesület máról-holnapra magába fogadta az új irodalom íróit”, a város pedig „szinte óráról órára változik [...] Forrong vajúdik és él itt minden s ez az élet rokonszenves”.²⁴

A századik évfordulón Juhász is, Dutka is verssel köszöntötte Aranyt, mint oly sokan a korabeli „nagyok” közül, Babits a hunyt mester születésének centenáriumán, a már említett írásában pedig a „komplikált és ideges álarcok” mögötti költő-embert, s magát az elrejtés művészetét és művészetét is hangoztatta. Kosztolányi sem csak Arany öregkori elesettségét és végtelen szerénysége mögötti bizonytalanságát érzékelte, hanem, ellentétben a korábbi, sokszor önvédelmet is szolgáló humorával, rezignációjával, most tépelődő alkátát és öntudatlan zsenijét emelte ki, hangsúlyozta. „Szivárványos szemlélete és sokat átfogó készültsége elragadóan domborodott ki ebben az előadásban” – írta Kosztolányiról egy másik helyi napilap, a *Szabadság*. „Értékes egyéni szempontjai üdítőleg hatottak a publikumra, s csodás színfoltjai, amivel nagy lelki megnyilvánulások képeit oly frappánsul vetítette a közönség elé, a legtökéletesebb körvonalait

22. 1917-re persze sok minden megváltozott. A Szigligeti Társaság a háború kitérése óta tetszhalott állapotban leledzett, legfőképp miután annak nagy tekintélyű, konzervatív elnöke, Rádl Ödön 1916-ban elhunyt. Az ő helyét Sas Ede vette át, aki tíz évvel korábban szintén hadakozott még *A Holnap*-osokkal, Babitsról például később sem volt a legjobb vélemény. Ellenben az irodalmi szakosztály élére a városba 1913-tól visszatérő Antal Sándort nevezték ki, ami látványos elmozdulást jelölt, amellet, hogy ugyanebben a szakosztályban tevékenykedett ekkor Dutka Ákos, Miklós Jutka, Nadányi Zoltán, Tabéry Géza, Ligeti Ernő és Zilahy Lajos is. A társaság az egykori fiatalokkal karöltve éppen saját vitalitásának demonstrálására fogott az ünnepség megszervezésébe.
23. Lásd a *Független Magyarországnak* írt programcikket. *Juhász Gyula programcikke a Holnap Irodalmi Társaságról* [H. n.] 1908. PIM Kézirattár, Analekta, V. 2332.
24. Kosztolányi szerint a „villanyváros” még a háborús időkben is régi fényű arcát mutatta: „Itt még most is áradóbb a fény. Inkább éheznek ezek az emberek, semhogy eloltsák lámpáikat.” Ebben a városban továbbra is „két kávéház közt világnézetek tusakozanak”, ez az a hely, ahol „mulatott valaha a mai, budapesti fiatal irodalom”, s a város, amely „sohase nyugszik, mindig olyan, mint egy tüzes bölcső, mindig mást akar”. Vö. KOSZTOLÁNYI Dezső, Szeszélyes riport a villanyvárosról, az irodalomról és a huszadik századbeli hitvitázókról, *Arcok és Álarcok*, 1917. március 29. [Az *Arcok és Álarcok* 1917. március 15-én indult „heti újság” volt, Fráter Aladár és Bojár István szerkesztette Budapesten; Kosztolányi Dezső és Karinthy Frigyes is rendszeres szerzőjének számított.]

mutatták be Arany költészetének.”²⁵ Arany korabeli megítélését és a vele szembeni eltérő elvárásokat is érzékelteti a katolikus *Tiszántúl* némiképp fanyalgó tudósítása, melyben már ezt olvashatjuk: „Azt a felfogást sem teszi magáévá mindenki, hogy a modern embert Arany János költészetéből az Őszikék érdeklik legjobban. De amit mondott Kosztolányi, érdekesen mondotta, s megtapsolták érte, bár – mást várt tőle a közönség. [...]”²⁶

Kosztolányi Arany-értékelésének lényege mégis – a korabeli megítélés elvárásaival meglehetősen szemben – nem csupán abban állt, mint sokan tévesen gondolják, hogy az epikus Aranyról ismét a lírikusra, ráadásul a kései lírikusra hívta volna csak fel a figyelmet. Sokkalta inkább abban, hogy rávilágított: a költőben legmélyebben meghúzódó „fulladt és titkos” lelki folyamatok egyszerre utat törnek, s e lefojtottságból minden gátat és korlátot maguk mögött hagyva kirobbannak. Nem tudatosan és nem józanul. Modernségüket éppen ebben ragadja meg Kosztolányi, elsődlegesen tehát nem epika és líra kettősében, mintsem inkább harmonikus és disszonáns viszonyrendszerében tekintve az életműre. Ezért lehet érvrendszerében Arany a „kétségbeesés delíriumában dalolni”. És ezért lehet a belső gátak, belső cenzúra öregkori kiengedésének óriási szerepe Arany kései alkotásaiban és azok megítélésében!

Utóhang

Nem lennének kellően körültekintőek, ha nem figyelmeztetnénk az első világháború adta fajsúlyos kontextusra, s eltekinthetnénk Babits és Kosztolányi Arany-képe esetén attól a háttértől, mely alapjaiban határozta meg a költőóriás centenáriumának kényszerűen visszafogott, részben elhalasztott megünneplését, s ezáltal megítélését, vagy legalábbis a megítélés körüli korábbi viták folytathatóságát. A *Nyugat* Arany-száma 1917. március 1-én jelent meg, Arany születésnapjának előestéjén, amikor Ignó főszerkesztősége mellett már épp Ady és Babits szerkesztik a lapot. A lapszámban pedig az „Arany-blokkot” Ignó, Babits, Schöpflin és Halász Imre után éppen Ady óriási verse, az *Emlékezés egy nyár-éjszakára* zárta, amelynek apokaliptikus sorai²⁷ kijózanítóan vontak vissza mindenkit a rövid ünneplésből a hábo-

rús jelen borzalmaiba s a hátországi teendőkhöz. Immár Kosztolányi sem Arany ünneplése kapcsán tér vissza Nagyváradra²⁸ még ugyanabban az évben, 1917 decemberében, hanem a *Pesti Naplót* megvásároló Hatványfal (aki ebben az évben az Ady-kötetek tulajdonjogát is megvásárolta az Athenaeumtól), s más szerkesztőségbeli kollégáival (Karinthyval, Harsányi Zsolttal) egy irodalmi matinét szerveznek a helyi Szigligeti Színházban jótékonyági céllal, az úgynevezett Áldozatkésztség szobrának a javára.²⁹ Mint Ligeti Ernő révén a *Nagy-*

25. Vö. Kosztolányi Dezső felolvasása Nagyváradon. A Szigligeti Társaság Arany János-ünnepe, *Szabadság*, 1917. március 20., 2.

26. Lásd A Szigligeti Társaság Arany János emlékünnepe, *Tiszántúl*, 1917. március 20., 5.

27. „Az iszonyúság a lelkekre / Kaján örömmel ráhajolt, / Minden emberbe beköltözött / Minden ősenek titkos sorsa, / Véres, szörnyű lakodalomba / Részegen indult a Gondolat”

28. Bár mint Arany Zsuzsa új Kosztolányi-monográfiájában helyesen megjegyzi, márciusi ottjártakor is vitt frissebb kötetekből, felajánlva azokat az Irodalom Erdélyért elnevezésű jótékonyági akciónak, mely dedikált könyvek értékesítése révén a befolyt összeget a román betörés sújtotta lakosság megsegítésére ajánlotta fel. Vö. ARANY Zsuzsanna, *Kosztolányi Dezső élete*, Budapest, Osiris, 2017, 217.

29. Gróf Széchényi Miklós megyés püspök 1917. június 17-én avatta fel a nagyváradi honvédszobrot, az országban elterjedt úgynevezett szögölösobrok mintájára, Karácsonyi Géza szobrász és Molnár József faszobrász alkotását, melyet a város nevében Rimler Károly polgármester vett át. A köztéri alkotást Dutka Ákos verssel köszön-

váradai Napló három oldalán futó, nívós tárcájából is tudható, a matiné és a kapcsolódó színházi est remekül sikerült, emellett ugyanakkor „nagyszámú közönség sereglett egybe a Vöröskereszt teadélutánján” is, ahol „ugyancsak hadi jótékony cél érdekében Nagy Endre konferált” óriási sikerrel. A mindennapok háborús szükségletei és a férjüket, fiaikat, fivéreiket (akárcsak Kosztolányi Árpád öccsét) a fronton tudók áldozatvállalásai gyorsan elfedték, elfeledtették vagy legalábbis ideiglenesen zárójelölték az Arany-megítélésbeli korábbi polémiákat, s olykor az ünneplést magát is csak lokális szigeteken, mindennek kontextusában érvényesíthették.³⁰

E kronologikus áttekintés remélhetőleg követhetővé tette, amint az epikus Aranyról fokozatosan a lírikus, időskorú Aranyra helyeződik a figyelem, miközben az újraértés és a kritikai recepció hangsúlyai – az 1890-es évek végétől mintegy szűk húsz esztendő alatt – végképp megszilárdulnak. Az ebben kulcsszerepet játszó momentumot, a „lírai disszonanciát” tanulmányban és előadásban Kosztolányi és Babits rögzíti, fejt ki és argumentálja elsőként. Az őket követők már jól tudhatják, hogy az *Őszikék* beteg „öregura” (Arany ekkor is mindösszesen csak hatvanesztendős!) élete utolsó szakaszában fanyar privátlírába kezdett: „Az utolsó nemzeti bárdból így lesz az első dekadens”.³¹

Mind Kosztolányi, mind Babits száz évvel ezelőtt egy megtört, zaklatott, költészetében mégis eruptív költő-embert, s mint ilyen, vérbeli modern hangú lírikust állított elénk, aki alkotó s alakító is egyben. Ignotus szavaival: „mint bekerítője egy kivágott világnak, mint belelátó egy tömb márványba, mint összekötője egy kifejtés matematikának. [...] Egyedülálló jelenség [...] abszolút művész.”³²

tötte. A szobor költségeit közadakozásból tervezték előteremtteni, s ehhez járult hozzá Hatvany Lajos lapja, a *Pesti Napló* egy irodalmi matinéval, melyre végül az év végén került sor.

30. Arany megítélése ezen túlmenően később sem volt egységes: A *Nyugat* 1917 után 1932-ben is jubileumi Arany-számmal jelentkezett, ennek ellenére a folyóirat hasábjain komoly költészettani és hatástörténeti viták folytak Aranyról, melyekbe a vélt vagy valós emberi értékek és jellembeli gyengék is beleszámítottak. Míg az 1910-es években főként Ady és Babits, 1931–1932-ben Kosztolányi és Móricz között zajlott (olykor igen éles hangnemben) pengékváltás. Móricz így összegzi sommásan véleményét:

„Arany csak két ízben volt ifjú és bátor és szabad ember: első és utolsó munkájában: *Az elveszett alkotmányban* és *az Őszikékben*.” Aranynak, s általában az íróknak a „bátorságát” megkérdőjelező Móricz-féle felvetésekre Kosztolányi válaszolt. Vö. MÓRICZ Zsigmond, Arany János írói bátorsága, *Nyugat*, 1931, 24. sz.; KOSZTOLÁNYI Dezső, Író és bátorság. Válasz Móricz Zsigmondnak, *Nyugat*, 1932, 3. sz.

31. Vö. KOMLÓS Aladár, *A magyar költészet Petőfitől Adyig*, Budapest, Gondolat, 1980, 65.

32. Vö. IGNOTUS, Arany, *Nyugat*, 1917, 5. sz., 420.